

Tənhalığı qovan qoşa məzar

Xalq artistləri Səyavuş Aslan və Yaşar Nurinin ad günlərinə gecikmiş ürək sözlərindən kövrək sətirlər...

"Yalan" (1991).
S.Aslan - Fərac,
Y.Nuriyev - Umut.

Əziz oxucular!

Mən bu qısa yazımda milli teatr sənətimizin iki qüdrətli aktyorunun – Səyavuş Aslan və Yaşar Nurinin həyat və yaradıcılığının bəzi incə məqam və mətləblərinə çırağ tutmaq istəyirəm. Rollarını uzun-uzadı sadalamaq fikrində deyiləm. Çünki onları sevnələr hər ikisinin teatr, kino və tele-ekran yaradıcılığına yaxşıca bələddirlər. Bununla belə, soruşa bilərsiniz: "Niyə ikisini bir yerdə, bir yazıda?"

Bunun niyəsi çox olsa da, iki əsas səbəbindən danıcağam...

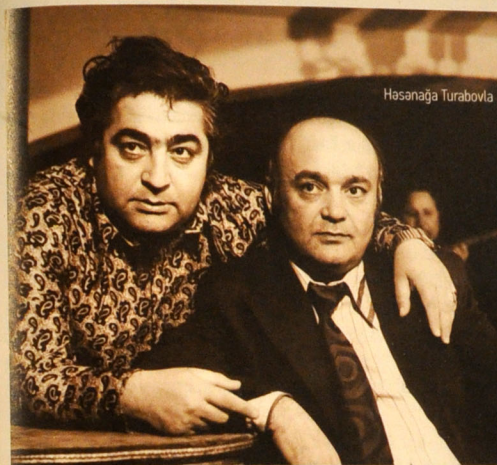
Birincisi, hər iki aktyor Azərbaycan teatrının parlaq və bənzsərsiz sənətkarları kimi tarixləşib. İkincisi, sentyabr ayının 3-də Yaşar Nuriyevin doğum günüdür. Tele-kanallardan birində doğum günü ilə bağlı müsahibə verən Yaşar sözünün sonunda deyirdi: "İki gün sonra, sentyabrın 5-də Səyavuş Aslanın, 8-də İlham Rəhimlinin ad günüdür. Fərsətdən istifadə edib, hər iki qardaşımı əvvəldən təbrik edirəm..."

2011-ci ildə Səyavuş Aslan ad günündə müsahibə verəndə dedi: "İki gün əvvəl Yaşarın ad günüdür. Bir az incisəmdə, onu təbrik etmişəm. Deyəsən üç gün sonra, sentyabrın 8-də (bəlkə də 9-da... xəstəlik yaddaşımı kortlayıb...) İlham qardaşımın ad günüdür, onu təbrik edirəm. Burdan ona deyirəm ki, söz verdiyini yavaş-yavaş eləsin..."

Söz verməyim də ondan ibarət idi ki, vaxtla onun haqqında yazdığım kitabı səksən illik yubileyi münasibətilə (2015-ci ildə) yenidən, daha geniş şəkildə işləməliydim. Sponsoru Səyavuş tapmış və o, üç-lükdə olan söhbətimizdə qətiyyətlə demişdi: – kitabın çapının bütün xərclərinə mən hazırlıq, heç bir problem ola bilməz...

Aktyorun vəfatından sonra mən işimi gördüm, amma spondan bir xəbər çıxmıdı...

Çağdaş milli teatrımızda tək-tək aktyor adı çəkmək olar ki, o, qaravəlli xalq oyun-tamaşalarından həssas yaradıcılıqla və məhz Səyavuş Aslan kimi bəhraləna bilsin. Aktyor qaravəlliyyə məxsus çəvliyi, hazırcavablığı, gözənilməz qrotesk dönüşləri, şux güllüşü, bol yumoru həm hərəkət vasitələrində, həm də sifətin cizgi ifadələrində,

Hasanağa Turabovla

"Hicran" (1973).
L.Abdullayev - Mito,
S.Aslan - Dadaşbəla.

"Lapələr" (1967).
S.Aslan - Ağabala.

("Höcət eləmə"), Aslan ("Bizə birca xal lazımdır"), Şəkəri ("Axırı yaxşı olar"), Qüdrət Səda ("Hardasan, ay subaylıq?"), Şakir ("Dağlar qoynunda"), Türbətəli ("Təzə gəlin"), Tofiq ("Ev bizim, sirr bizim") və sair və ilaxır. Lakin həmin surətlərin rol kimi səhnə təqdimatlarının bədii miqyasları geniş, estetik dəyərləri çoxqatlıdır.

Səyavuş Aslanın aktyor məlahəti bəzən satirik obrazın forma təqdimində əngəl yaradır, yaxud maneə-səddə çevrilirdi. Belə məqamlarda əsas güc aktyorun psixoloji-satirik ifadə vasitələrinin üzərinə düşürdü. Üstəlik də – belə oyun üslubunda satirik obrazın həyatı reallığı daha da güclənirdi.

Səyavuş Aslanla həyatımız səhnə sərbəstliyi vardı. Bu sərbəstliyin həsni-tərəvəti özünün emosional cazibəsində, estetik ölçülərinin dəqiqliyindəydi.

Aktyor müəyyən bir hərəkət jestindən bəzən üç-dörd tamaşada istifadə edirdi. Lakin bu, aktyorun "təkrara varması" kimi qəbul olunmurdu. Çünki Səyavuş Aslan bunu bilərəkdən, qəsdlə edir və hər tamaşada haqqında söhbət gedən jestə təzə ovaq, təzə xarakter, təzə tipik səciyyə, təzə məna tutumu verə bilirdi.

Səyavuş Aslanın baxışlarındakı aydınlıq və duruluq, çöhrəsinin qabarıq cizgilərindəki sakitlik və cazibədarlıq, təbassümündəki şirinlik və səmimiyyət, davranışındakı maza və məhrəmlik aktyorun oynadığı rolların uryəyatımlığını əvvəlcədən təminatlandırirdi.

Tamaşada hansısa aktyora bədii reallıq kimi görünən vəziyyət başqa bir sənətkar üçün qeyri-real, qeyri-səmimi, məntiqdən uzaq təsiri başgicəlləyə bilər. Səyavuş Aslanın özü üçün müəyyənlaşdırdığı bədii reallıq həmişə tamaşanın ümumi estetik kontekstində

baxışlarında təcəssüm etdirirdi. Sənətkar bütün bunları hər dəfə yeni görümdə, daha əlvan, daha zəngin panoram gücündə, son dərəcə fərqli rəng çalarları ilə, ancaq məhz özünəməxsus danışığı-deyim tərzində canlandırirdi. Həmin canlanmada coşqun həyat eşqi, duzlu "sançma", sət satira, tamaşaçının özü-özünü qınaq, ən əsası isə dinclik və ruhi rahatlıq vardı.

Səyavuş Aslan dramatik, hətta faciə xarakterli obrazları oynamağa da meyilli idi. Daha dəqiq desəm, özü rejissorlardan ona məhz dramatik rollar tapşırılmasını xahiş edirdi. Qarib Qulam ("Mənsiz dünya", Nəbi Xəzri), Ağay Əşrəfi, Cabbar ("Tənha iyde ağacı" və "Sevgililərin cəhənnəmdə vüsali", İlyas Əfəndiyev), Mikaylov ("Tufandan əvvəl", Arif Süleymanov) rolları psixoloji ifadə vasitələrinin dərinliyinə, obrazın ikinci və üçüncü planını dəqiq və estetik həssaslıqla təcəssüm etdirməsinə görə kamil səhnə surətləridir. Uilyam Şekspirin "Hamlet" faciəsində yeni oyun-üslub estetikasında ifa etdiyi Poloni obrazı fəlsəfi psixologizmin çoxqatlı təqdimi və faciə notlarının məsxərə oyunlarının poetika göstəriciləri ilə zərif həssaslıqla uyusması ilə aktyorun yeni yaradıcılıq imkanlarını üzə çıxarıb.

Səyavuş Aslanın əksər səhnə obrazları sosial miqyaslarına görə dar çərçivəlidirlər və əsasən məişət xarakteri daşıyırlar. Məsələn, İbişov ("Özümüz bilirik"), Faqan ("Səndən mənə yar olmaz"), Qulam

"Kəndi qəz" (1976).
Y. Nuriyev - Alişov,
S. İbrahimova - Göyərçin.

əsaslanırdı. Hətta dediyim həmin kontekst tamaşada aydın olma-
yanda Səyavuş Aslanın əsas obraz üçün tapdığı bədii məntiq ümumi
səhnə konsepsiyasını müəyyənləşdirmək gücündə görünürdü.

“Səyavuş Aslan buffonada elementlərini obrazın psixolo-
ji ağırları, sarsıntılı düşüncələri qovuşduraraq onları
realist aktyor məktəbinin ifadə vasitələri ilə təcəssüm
etdirirdi. O, “fərd və cəmiyyət” problemi ilə üzlaşən, zəif
xarakterli obrazları gülməli, dadlı-duzlu oynadığı qədər
də onları düşündürücü, psixoloji baxımdan təzadlı gös-
tərməyi bacarırdı.

Səyavuş Aslan “yalan və həqiqət” motivli hadisələrdə davranan
obrazları sərt süjetin üzvi bədii təcəssümü kimi canlandırır və onlara
alvan emosional xüsusiyyətlər aşılayırdı.

Səyavuş Aslan həm dramaturji material, həm rejissor yozumu
baxımından əla əlaçiyə tamaşalarda oynayıb ki, orada əməl-fəaliyyət
xətti və ikinci plan, ali məqsəd və tamaşanın atmosferi, konflikt
və mübarizələr primitiv şəkildə üzdə görünür. Ancaq aktyor özünün
səhnədə tip yaratmaq bacarığı ilə oynadığı rolu dinamik və canlı,
gülməli və yaddaqalan edə bilib.

Yaşar Nuriyev azəmətli aktyor idi. Bu azəmətin mayasında yara-
dıcı istedad, axtarılarının təkamülü durduğuna görə, o, səhnə boş-
luğunu təkbaşına doldura bilirdi. Aktyor boş səhnədə pauza ilə tə-
maşaçıları xeyli vaxt intizarda və psixoloji gərginlikdə saxlaya bilirdi.
Janrından asılı olmayaraq, belə tamaşalarda Yaşarın yaradıcılığının
möhtəşəmliyi, monumental teatr estetikasına cavab verməsi daha
qabarıq görünürdü.

Yaşar Nuriyev cəsarətli aktyor idi. Qəliz rəqs nömrələrini, muğam
və ya estrada, yaxud aşıq musiqisi üzərində qurulan satirik, dra-
matik, psixoloji, komik, groteskli, karnaval estetikasına uyğun ob-
razların ifasına qətiyyətlə girişirdi. Həssas musiqi duyumu, səsinin
şirinliyi, daxil ritmi yaradıcılıq kəhkaşanında geniş qanad açmasını
təmin edirdi. Yaşar Nuriyevin cəsarəti aktyorun istedadının əsas bir
keyfiyyəti kimi, bütün tamaşa və filmlərdə özünün estetik təcəssü-
münü tapırdı.

Yaşar Nuriyev canlı, tərəvətli, dinamik, dadlı-tamlı, nikbin, həyat-
sevar, zahmatkeş, ən əsası isə tamaşaçıların intizarında olduqları,
onların böyük rəğbətini qazanmış sənətçi idi. Yaşar səhnəyə çıxdığı
məqamda alqışlarla qarşılanmadığı məqam yadıma gəlmir. Aktyor
bu məhəbbətdən süni istifadə etmir və mütləq hər yeni rolda nəşə
təzə bir ştrixlə, detalla, ifadə vasitəsilə heyranlarını sevindirirdi. Ək-
sər tamaşalarda isə mütləq bir ibarəli, xarakterik ifadə tapırdı. Tap-
dığı obrazın psixoloji mahiyyəti ilə üzlaşdırır, onun reallıq zəmininin
özünü möhkəm qururdu.

Yaşar Nuriyev özünü komediya aktyoru kimi lap gənc yaşların-
dan inamla təsdiqləsə də, dramatik və psixoloji rolları, hətta fəci
çalarlarla işlənmiş obrazları oynamaq bacarığını cəsarət və qətiyyət-
lə sübut edib. O, psixoloji gərginliyi duyan, onun mahiyyətindəki
müxtəlifliyi (lirizmi, həzinliyi, faciəviyyəti, melodramanı və sair) dəqiq
ayrıl edən və obraz üçün dəqiq olanı qətiyyətlə seçməyi bacaran
aktyor idi.

“Onun böyük sənət qələbələri həmişə mübahisəsiz, tə-
rəddüdsüz qəbul olunub. Bunun kökündə güclü istedad
nəhri dursa da, sənətkarın sənət qələbəsi əsas enerji
qüdrəti və çevikliyini onun cazibəli, yapışıqlı səhnə mə-
lahətindən alırdı. İfa etdiyi səhnə və ekran obrazının xa-
rakterindən asılı olmayaraq, oyununu rəğbətlə, ehtiras-
la, məhəbbətlə izləməmək mümkün deyildi.

Yaşar Nuriyev bir aktyor kimi nadir və heyrətamiz emosionallığa
malik idi. Bu emosionallığı aktyorun groteskli, bədii təsvir vasitələri
ri şifirdilmiş, hiperbola səciyyəli səhnə və ekran surətlərini də tə-
bii cizgilərlə reallaşdırırdı. Buna görə də aktyorun ilk təqdimatında
yalnız bədii personaj kimi baxdığımız “uydurma” görünə bilən obrazı
tamaşanın və ya filmin sonunda həyatı, real insan kimi qəbul edirik.

Yaşar Nuriyevin istedadının qüdrət və möhtəşəmliyinin nəticəsi-
dir ki, o, kiçik rolu böyük bədii sənət nümunəsi kimi təqdim etməyi
ustalıqla bacarırdı. Aktyorun illər boyu formalaşdırdığı və müəyyən
mənada özəlləşdirdiyi yumor zərifiyyəti, psixoloji dərinlik kimi keyfiy-
yətlərlə yanaşı, onun səngiməyən səhnə temperamenti, sənət ehti-
rasi da vardı. Bunların bədii-estetik qovuşduğu aktyorun uğurlarını
təminatlandırır.

Yaşar Nuriyevin istedadının komizmi və xarakter yaratmaq bacarı-
ğı həm janrın vacib tələblərinə, həm mövzunun mahiyyətinə, həm
də obrazın bədii-estetik səciyyələrinə əsaslanırdı. Aktyor çox mü-
rəkkəb janrlarda da sərbəstliyini və yaradıcılıq ruhunu həssaslıqla
saxlayır. Yaşar Nuriyev hətta janr içində başqa janrın estetikasından
da bəhrələyə bilirdi. Təbii ki, onun bu cəhdi ilk növbədə oynadığı ob-
razın psixoloji durumuna əsaslanırdı.

Yaşar Nuriyev teatrda, televiziya, kinoda təzə rol oynayanda
bütün bədii imkanlarını səfərbər edirdi. Qoruyub saxladığı təzə ifadə
vasitələrinin qapısını açırdı. Buna görə də hər təzə rolda ilk növbədə
təniyə sevdiyimiz Yaşar Nuriyevin yeni səhnə və ya ekran per-
sonajını görürdük. Həmin “ikilik” həmişə ahəngdar vəhdətdəydi və
aktyorun istedadının qüdrəti ona möhtəşəmlik aşılayırdı.

Yaşar Nuriyev lirik obrazların ifasında bədii materialın mənə

dəyərini, fikir yükünü qəlbinin duyğuları ilə şairənə poetikliklə çat-
dırırdı. Bununla da incəsənətin həqiqi gücünü təsdiqləyir, tamaşaçı
gördüyü yaradıcılıq nümunəsini real həyat hadisəsi kimi qəbul edirdi.

Yaşar Nuriyev ilk növbədə komediya aktyoru kimi qəbul edilir.
Adətən komik aktyorların gözələrində qəribə, müəmmal qəm olur.
Ancaq onun gözələrində dediyim qəm yox idi. Amma yeri gələndə,
yəni oynadığı rolu psixoloji sarsıntılarına uyğun olaraq, aktyor öz
baxışlarına həzin qəm ruhu verə bilirdi.

Yaşar Nuriyev haqqında 60 yaşı münasibətilə yazdığım “Yaşadan
abədi Yaşar” kitabım çap olunan ərəfədə Yaşar İstanbulda xəstəxana-
nada idi. Mətbəədə bir neçə nüsxə hazırlatdırıb həyat yoldaşı Rəhima
xanımla ona göndərdim. Onunla demək olar, hər gün telefonla danı-
şırıdım. Növbəti zəngdə söhbətimiz belə oldu:

- Salam, Yaşar. Necəsən, qardaş?

- Əleykəssalam, sənətkar (məna çox vaxt sənətkar deyirdi). Necə
olacam, qalmışam həkimlərin əlində... Öz çiyərimin axırına çıxdım,
görək bu bədbəxtin ciyəri üzümə necə baxacaq.

- Yaxşı olar, inşallah... Kitablar gəlib çıxdı?

- Baaa. Özü də necə?!

- Xoşuna gəldi? Ordan-burdan vərəqləyib oxuya bilmisən?..

- Hardan oxuyum? (Osmanlı ləhcəsində) “Yaşar bey, şimdiki bakim
nasıl bir kitab” deyə-deyə hərəsini bir həkim aparıb. Heç əməllə-başlı
baxa bilməmişəm. Amma sağ ol, forması-zadı xoşuma gəldi.

- Hazırlaş, Bakıya gələndə təqdimatını keçiririk.

- Bəli, sənətkar. Bəli, bəli və yüz dəfə bəli (güldü).

- Sözümlü sözdür?

- Yüz faiz... Həə, bax, ürək sözlərimi qardaşıma o təqdimatda
deyəcəm... Eşidib-görərsən necə deyəcəm... Söz deməyi tək ələ
sə “şünaslar” bacarmırsız ey, biz də yeri gələndə tutuzdururuq...

Yaşar 44 illik dostluğumuzun tarixində ilk dəfə mənə verdiyi söze
əməl etmədi...

Bu kitabın təqdimatı Yaşarsız keçdi...

Ömürlərinin son 4-5 ilində Səyavuşla Yaşar tez-tez arxayanaqlıqla
küsüb-barışdırlar. Amma di gəl ki, təklikdə hər ikisi o biri haqqında
ağız dolusu təriflər söyləyirdi.

Rejissor Məhərrəm Bədirzadə deyir ki, Səyavuşun yanına getmiş-
dim. Televiziya Yaşarın nekroloqunu oxuyurdular, müxtəlif tama-
şalardan şəkllərini, fotolarını göstərirdilər. Səyavuş nekroloqu başa
düşmədi, çünki halı özündə deyildi. Məndən soruşdu:

- Yaşar necədir?

Dillənəmədim... Asta-asta dedi:

- Böyük aktyordu... yastığı yüngül olsun... Amma incimmişəm...
çoxdandı yanıma gəlmir... Yaqın yasıma gələr (gözü doldu)...

Səyavuş bilmirdi ki, Yaşar son aylar İstanbulda xəstəxanada
ölümlə çarpışırdı...

Və həyat ələ gərdiş etdi ki, Yaşar Səyavuşdan 6 ay beş gün tez
dünyasını dəyişdi...

Amma Səyavuş inciməyində qalırdı ki, Yaşar onu yoluxmur...

Bu da taleyin qəribə bir işidir... İkinci Fəxri Xiyabanda Yaşar Nuri-
yevlə Səyavuş Aslanın məzarları arasında birçə məzar var...

Ruhları bir məkanda görüşür...

“Əziz dostlarımız Səyavuş və Yaşar!
Əminəm ki, umu-küsünü unutmusunuz...
Ad gününüzü təbrikə gecikdiyim üçün məni bağışlayın...
Dünyaya gəlişiniz mübarək!..
Sənətiniz mübarək!..
Yaddaşlarda əbədiləşən sənət abidələriniz mübarək!.. ✦

İlham Rəhimli

"Övlad" (1974).
Y. Nuriyev - Silva,
Z. Ağaqışiyeva - Makarskaya.

"Bəyini oğurlanması" k/f (1958).
Y. Nuriyev - İsrail